

शोध निर्देशक
सह.प्रा. डा. कृष्णहरि बराल

कुलचन्द्र कोइरालाको आख्यानकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको

स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ

पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

खिलनारायण पराजुली

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०६६

शोध निर्देशकको सिफारिसपत्र

नेपाली एम्.ए. दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री खिलनारायण पराजुलीले कुलचन्द्र कोइरालाको आख्यानकारिता शीर्षकको यो शोधपत्र मेरा निर्देशनमा अत्यन्त परिश्रमपूर्वक तयार पार्नु भएको हो। यो उहाँको अध्ययन र आफ्नै प्रतिभापूर्ण शोध चेतनाको स्नातकोत्तर स्तरीय प्राप्ति हो। यस शोधपत्रसँग म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु।

मिति : २०६७।०४।

.....

सह. प्रा.डा. कृष्णहरि बराल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति २०६७।०४।

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र **खिलनारायण पराजुली**ले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको हो । **कुलचन्द्र कोइराला**को आख्यानकारिता शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१	प्रा. राजेन्द्र सुवेदी (विभागीय प्रमुख)	
२	रमेश 'शुभेच्छु' लुइँटेल (बाह्यपरीक्षक)	
३	सह.प्रा.डा. कृष्णहरि बराल (शोध निर्देशक)	

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि यो शोधपत्र तयार पारिएको हो । मैले कुलचन्द्र कोइरालाको आख्यानकारिता शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार पारेको छु ।

उपर्युक्त शीर्षकमा शोधपत्र लेख्न स्वीकृति प्रदान गरेकोमा सर्वप्रथम आदरणीय गुरु विभागीय प्रमुख प्रा.राजेन्द्र सुवेदीप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । आफ्ना अनेकौं व्यस्तताका बीच अमूल्य समय दिई प्रस्तुत शोधपत्रको रूपरेखा तयार पार्नदेखि लिएर सामग्री सङ्कलन र विश्लेषणमा समेत अनेकौं कुरा लेख्न सिकाउँदै यसको परिष्कार परिमार्जन गर्न प्रेरणा र हौसला प्रदान गर्नु हुने आदरणीय शोध निर्देशक गुरु सह.प्रा.डा. कृष्णहरि बरालप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शोधकार्यका निम्ति आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराईदिनु हुने शोधनायकका पुत्र जीवनचन्द्र कोइरालाप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शोधकार्यका लागि उत्प्रेरणा तथा सल्लाह र सुभावा दिनु हुने आदरणीय काका उप.प्रा. हरिप्रसाद पराजुलीप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । जीवनका विभिन्न कठिनाईहरूलाई पन्छाएर अध्ययन कार्यलाई सधैं हौसला प्रदान गर्नु हुने मातापिताप्रति सधैंभर ऋणी छु । टङ्कण कार्यमा सहयोग गर्नु हुने दिदी सर्मिला महर्जनप्रति आभारी छु । शोधकार्य निर्माणका क्रममा आ-आफ्ना तर्फबाट सहयोग गर्नुहुने दाजु उद्धव भण्डारी, प्रियमित्रहरू खेमनाथ पौड्याल, भीम दहाल, गोविन्द निरौलाप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यसका साथै आ-आफ्नो क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गुरुजन र मित्रहरूप्रति आभारी छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत गर्दछु ।

.....
खिलनारायण पराजुली
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद : शोधपत्रको परिचय	१-५
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधपरिचय	१
१.३ शोधपत्रको प्रयोजन	२
१.४ समस्या कथन	२
१.५ शोधको उद्देश्य	३
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७ अध्ययनको औचित्य र महत्व	४
१.८ शोधपत्रको क्षेत्र सीमाङ्कन	४
१.९ सामाग्री सङ्कलन र शोधविधि	४
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	४
दोस्रो परिच्छेद : आख्यानको सैद्धान्तिक परिचय, विकास र कुलचन्द्र कोइरालाको स्थान निर्धारण	६-३८
२.१ आख्यानको सैद्धान्तिक परिचय	६
२.१.१ आख्यानको परिचय	६
२.१.२ आख्यानको परिभाषा	७
२.१.३ आख्यानका तत्त्वहरू	८
२.१.३.१ कथानक	८
२.१.३.१ पात्र वा चरित्र	९
२.१.३.३ पर्यावरण	१०
२.१.३.४ दृष्टिविन्दु	१०
२.१.३.५ सारवस्तु	११
२.१.३.६ प्रतीक र बिम्ब	१२
२.१.३.७ गति र लय	१२
२.१.३.८ भाषा	१३

२.२	नेपाली आख्यानको विकासक्रम	१४
२.२.१	प्राथमिक काल	१४
२.२.२	माध्यमिक काल	१४
२.२.३(क)	आधुनिक काल (उपन्यास)	१६
२.२.३.१	प्रथम चरण	२१
२.२.३.१.१	आदर्शवादी धारा	२१
२.२.३.१.२	स्वच्छन्दतावादी धारा	२१
२.२.३.१.३	सामाजिक यथार्थवादी धारा	२२
२.२.३.१.४	ऐतिहासिक यथार्थवादी धारा	२३
२.२.३.१.५	अतियथार्थवादी धारा	२३
२.२.३.१.६	आलोचनात्मक यथार्थवादी धारा	२४
२.२.३.१.७	नारीवादी धारा	२४
२.२.३.२	द्वितीय चरण	२५
२.२.३.२.१	मनोविश्लेषणवादी धारा	२५
२.२.३.२.२	विसङ्गतिवादी धारा	२६
२.२.३.२.३	अस्तित्ववादी धारा	२६
२.२.३.२.४	प्रयोगवादी धारा	२७
२.२.३.२.५	प्रगतिवादी तथा समाजवादी यथार्थवादी धारा	२८
२.२.३.२.६	मिथकीय धारा	२८
२.२.३ (ख)	आधुनिक काल (कथा)	२८
२.२.३.१	प्रथम चरण	३१
२.२.३.१.१	सामाजिक यथार्थवादी धारा	३१
२.२.३.१.२	मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी धारा	३१
२.२.३.१.३	प्रगतिवादी धारा	३२
२.२.३.२	द्वितीय चरण	३२
२.२.३.२.१	नवचेतनावाद	३२
२.३	आधुनिक नेपाली आख्यानका क्षेत्रमा कुलचन्द्र कोइरालाको स्थान निर्धारण	३३

तेस्रो परिच्छेद :	३९-११९
३.१ एक पैसा कथासङ्ग्रहको विश्लेषण	३९
३.१.१ 'देवताको जन्म' कथाको विश्लेषण	३९
३.१.२ 'सन्ध्या' कथाको विश्लेषण	४२
३.१.३ 'माला' कथाको विश्लेषण	५७
३.१.४ 'लाहुरतिर' कथाको विश्लेषण	५१
३.१.५ 'घर-बारीको मोल' कथाको विश्लेषण	५४
३.१.६ 'आस्था गौरीशंकरको' कथाको विश्लेषण	५९
३.१.७ 'एक खुड्को' कथाको विश्लेषण	६४
३.१.८ 'पासाङ् छेरिङ्' कथाको विश्लेषण	६७
३.१.९ 'जनता सावधान' कथाको विश्लेषण	७१
३.१.१० 'यारिङ्ग' कथाको विश्लेषण	७६
३.१.११ 'एक पैसा' कथाको विश्लेषण	७९
३.२ स्मृतिचिन्ह कथासङ्ग्रहको विश्लेषण	८४
३.२.१ 'दिलमाया' कथाको विश्लेषण	८४
३.२.२ 'कला' कथाको विश्लेषण	८७
३.२.३ 'दर्माहा' कथाको विश्लेषण	९०
३.२.४ 'मूलाठगको कथा' कथाको विश्लेषण	९३
३.२.५ 'स्मृतिचिन्ह' कथाको विश्लेषण	९६
३.२.६ 'असन्तुष्टा' कथाको विश्लेषण	१००
३.२.७ 'घैला भरिनुपर्छ' कथाको विश्लेषण	१०२
३.२.८ 'चारतारा' कथाको विश्लेषण	१०५
३.२.९ 'हीरेबीरेको कथा' कथाको विश्लेषण	१०९
३.२.१० 'घर बिक्रीमा छ' कथाको विश्लेषण	११२
३.२.११ 'पत्थरका देवता' कथाको विश्लेषण	११५
चौथो परिच्छेद : वासना र प्रेम उपन्यासको विश्लेषण	१२०-१२७
४.१ वासना र प्रेम उपन्यासको विश्लेषण	१२०
पाँचौ परिच्छेद : उपसंहार तथा मूल्याङ्कन	१२८-१३०
सन्दर्भसामग्रीसूची	१३१

सङ्क्षेप सूची

इ.	:	इस्वी संवत्
क्र.सं.	:	क्रमसङ्ख्या
चौथो सं.	:	चौथौ संस्करण
छैटौं सं.	:	छैटौं संस्करण
डा.	:	डाक्टर
तेस्रो सं.	:	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	:	दोस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	:	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पाँचौं सं.	:	पाँचौं संस्करण
पृ.सं.	:	पृष्ठ संख्या
वि.सम्पा.	:	विशेष सम्पादक
सं.	:	संवत्
सम्पा.	:	सम्पादक
सातौं सं.	:	सातौं संस्करण

कुलचन्द्र कोइरालाको आख्यानकारिता

- खिलनारायण पराजुली २०६६

कुलचन्द्र कोइरालाको आख्यानकारिता

- खिलनारायण पराजुली २०६६